

صداي کودتا

خبر بشارت آمیز!

روز ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ پس‌از تصرف رادیو تهران، مهدی میراشرفی نماینده مجلس شورای ملی و مدیر روزنامه آتش، نخستین کسی بود که رادیو خبر سرنگونی دولت دکتر محمد مصدق را اعلام داشت:
الو، الو، اینجا تهران –الو، الو، اینجا تهران
مردم، خبر بشارت آمیز– خبر بشارت آمیز
چند دقیقه دیگر سرلشکر زاهدی نخست‌وزیر پیام شاهنشاه را برای شما قرائت می‌کند.

مردم شهرستان‌های ایران، بیدار و هوشیار باشید.مصدق خائن فرار کرده است.هزاران نفر را در تهران، امروز مصدق خائن به مسلسل بسته است.مردم شهرستان‌ها من که با شما سخن می‌گویم میراشرفی نماینده مجلس شورای ملی هستم.مردم، امروز در تهران مردم قیام کرده و خانه مصدق، روزنامه اطلاعات، روزنامه کیهان، روزنامه باختر را آتش زده‌اند.مردم، حسین فاطمی را قطعه‌قطعه کرده‌اند...

۵ تصویر از پشت پرده کودتا

عملیات آژاکس

لِیلا ابراهیمیان، «برکناری دائمی محمد مصدق تنها از طریق کودتایی مستقیم ممکن است.»
یرواند ابراهامیان نویسنده کتاب کودتا معتقد است پس از قیام سسی تیر انگلیس و آمریکا به جمع‌بندی واحدی رسیدند که ابزار سیاسی کافی برای فشار و برکناری مصدق کافی نیست. البته جزئیات اجرای کودتا تا اواخر سال ۱۳۳۱ مشخص نشد ولی فکر انجام کودتا با بازگشت پیروزمندانه دکتر مصدق به قدرت قوت گرفت. انگلیسی‌ها معتقد بودند که اگر مصدق بر سر قدرت بماند، کمونیست‌ها قدرت را در دست خواهند گرفت. آنها به کودتا می‌اندیشیدند و به نوشته جرج میدلتون کاردار وقت سفارت انگلیس در تهران: «کودتا تنها اقدامی است که می‌تواند جلوی کمونیسم را بگیرد.»
شپرد سفیر انگلیس هم احتمال کودتا را مورد نظر داشت: «در خصلت سیاست ایرانی این ویژگی وجود دارد که می‌گذارند کار به جایی برسد که وقوع یک کودتا اجتناب‌ناپذیر شود».

دی‌ماه ۱۳۳۰ سیدضیال‌الدین طباطبایی به میدلتون، می‌گوید: «ممکن است راه‌حلی جز کودتا نداشته باشند.» این فکر هوادار داخلی هم داشت؛ تیرماه ۱۳۳۰ امیر کیوان، فعال اتحادیه کارگری، نخستین فردی بود که طرح مفصلی درباره برکناری مصدق تسلیم انگلیسی‌ها کرده؛او سرلشکر زاهدی را پیشنهاد داده بود.

تصویر اول: انگلستان برای اجرای طرح‌مورد نظرش در حوزه‌های متعدد سرمایه‌گذاری کرده بود؛ کارشناسانی که زبان فارسی می‌دانستند

و پیوند نزدیکی با شمامری از نخبان داشتند؛ آنها شبکه‌ای غیررسمی درون نیروهای مسلح ایران داشتند؛ سفارت انگلیس دیدارهایی منظم

سفر پنج روزه اشرف پهلوی برای کودتا

اخراج از ایران تا ۲۸ مرداد

اشرف پهلوی خواهر محمد رضا پهلوی که روز دهم مرداد ۱۳۳۱ به‌دلیل اعمال نفوذ و توطئه و همکاری باعوامل بیگانه بر ضد دولت ملی، به دستور دکتر محمد مصدق از ایران خارج شده بود، روز شنبه سوم مرداد بیست و پنج روز قبل از کودتا به‌طور مخفیانه وارد کشور شد و پنج روز بعد بار دیگر اخراج شد تا با کودتای ۲۸ مرداد باز گردد.ساعت شش و نیم بعد از ظهر روز پنجشنبه والا حضرت اشرف پهلوی با هوایمسی اس. ا.اس، تهران را بقصد ژنو ترک گفت.ساعت شش و بیست دقیقه بعد از ظهر والا حضرت اشرف با اتومبیل شاهپور غلامرضا وارد فرود گاه مهرآباد شد و همراه ایشان شاهپور غلامرضا و همسران آنها برای شایعت به فرودگاه آمدند.

آقای حسن پیرنیا رئیس تشریفات وزارت دربار و چند نفر دیگر از اعضای دربار و همچنین عده‌ای از آشنایان والا حضرت اشرف قبلاً در فرودگاه حاضر بودند. والا حضرت اشرف چند دقیقه‌ای در فرودگاه با مشایعین صحبت کرد و سپس به هوایما سوارشد.والا حضرت اشرف بعد از ظهر روز شنبه هفته گذشته با هوایمای ایران فرانس وارد شد و مدت توقف ایشان در تهران فقط پنج روز طول کشید. در این مدت ضمن اقدامات و مذاکراتی که بعمل آمد، قرار شد: اولاً سفارت ایران در سوئیس ترتیب معالجه فرزند والا حضرت اشرف را بدهد و به این منظور از طرف آقای نخست‌وزیر به کنسولگری ایران در ژنو دستور داده شد، امر معالجه شهرام فرزند والا حضرت را تحت نظر گرفته، و وسایل لازم را فراهم سازد و سپس میزان مخارج آن به دربار اطلاع داده شود که از دارایی والا حضرت اشرف پرداخت گردد.

ثانیاً برای پرداخت بدی مشارالیها انجام امور مربوط به آن تحت نظر آقای شاه‌رخ عضو وزارت دربار قرار داده شد که با نظارت آقای امینی کفیل وزارت دربار در این مورد اقدام شود. والا حضرت اشرف مجموعاً هفت میلیون ریال به بانک کشاورزی بدهکار است و کاخ ایشان در تهران در گرو این بدهی است که بایستی به فروش برسد و مبلغ مزبور پرداخت شود.برای عزیمت والا حضرت اشرف از ایران گذرنامه جدیدی تهیه گردید و از سفارت سوئیس برای ایشان ویزا گرفته شد.»

روزنامه اطلاعات – شنبه ۱۰ مرداد ۱۳۳۲

۹ تیر

به نوشته مطبوعات ایران، ژنرال آیزنهاور رئیس جمهوری امریکا در پاسخ به نامه محمد مصدق نخست‌وزیر ایران تأکید کرد تا زمانی که اختلاف بر سر نفت ایران و انگلیس حل نشود امریکا از ایران نفت نخواهد خرید.

۲۵ خرداد

«کرمیت روزولت» و «دونالد ویلر» با تغییراتی در متن طرح سرنگونی دکتر محمد مصدق، این طرح را با مقامات «اینتلینتج سرویس» در میان گذاشتند.

کرده بود و از پیشینه ضدانگلیسی خود البته به ظاهر ضدانگلیسی بهره می‌برد. آن زمان سه اسم برای رهبری کودتا مطرح بود: سرلشکر حسن ارفع، محمد شاه‌بختی و عبدالحسین حجازی، اما بعدها انتخاب بریتانیا بی‌هیچ تأملی زاهدی بوده؛ مری در جست‌وجوی نام و بسیار بی‌رحم. او بی‌درنگ کابینه سایه‌ای متشکل از طرفدار انگلیس و امریکا را دور خود جمع می‌کنند. سیا و M۱6 برای اجرای کودتا زمینه‌چینی می‌کردند و دولت‌های آنها در پشت صحنه با هدف تشدید فشارهای اقتصادی همراه بودند. در این میان حسین مکی، دوست قدیمی مصدق، او را با هیئتلر مقایسه می‌کرد و مظفر بقایی بدتر از هیئتلر می‌خواند و مطبوعات غربی به او «دیکتاتور» می‌گفتند. اگر این گفته درست باشد مصدق تنها دیکتاتوری بود که به مخالفان خود اجازه انتشار نشریه داده بود: بقایی نشریه شاهد را منتشر می‌کرد؛ قات‌آبادی ملت ما و فداییان اسلام نبرد ملت را در اختیار داشتند. هسان زمان ارنست پرون از هوش‌شاه برای جدایی رفقای مصدق از او تعریف می‌کرد.

کودتای نافرجام ۲۵ مرداد

زیرک‌زاده

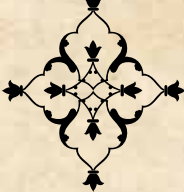
فلمی

نصیری

(علامت) رادیو شروع شد و برخلاف معمول که چند لحظه معینی تا سر ساعت بیشتر دوام نمی‌یافت، ادامه پیدا کرد و حتی از چند دقیقه هم تجاوز کرد و این خود انتظار آمیخته به نگرانی شوندگان را تشدید کرد تا آنکه سیگنال قطع شد و آقای شیر همدس سرپرست اداره کل تبلیغات این اعلامیه را شخصاً دوبار در رادیو قرائت کرد: از ساعت یازده و نیم دیشب یک کودتای نظامی بوسیله افسران و افراد گارد شاهنشاهی به مرحله اجرا گناده شد. بدین ترتیب که ابتدا از ساعت مذکور نفرات نظامی مسلح به شصت تیر و اسلحه دستی وزیر امور خارجه و وزیر راه و مهندس زیر کزاده را در شمیران توقیف کردند و برای توقیف رئیس ستاد ارتش نیز به‌منزلمانرجعه نمودند ولی چون تیمسار آققی ارباحی در ستاد ارتش مشغول کار بود دستگیری ایشان موفق نشد.

در ساعت یک بعد از نیمه شب نیز سرهنگ نصیری رئیس گارد شاهنشاهی با چهار کامیون نظامی مسلح و دو جیب ارتشی و یک زره پوش به منزل آقای نخست‌وزیر آمده به‌عنوان اینکه می‌خواهد نامه‌ای بدهد قصد اشغال خانه را داشته است ولی چون محافظین منزل آقای نخست‌وزیر مراقب کار خود بودند بلافاصله سرهنگ مزبور را توقیف کردند. توطئه کنندگان قبل از توقیف اشخاص تلفن‌های منازل آنان را قطع کرده همچنین ارتباط تلفنی ستاد ارتش را با پادگان گارد شاهنشاهی باغشاه قطع و تلفن خانه بازار را بوسیله سرنگ آزموده و هم‌راهمان مسلحش اشغال کرده

نیمه اول ۱۳۳۲، روزهای کودتا

ایران قرن پنجاه و پنج

اعلامیه سرلشکر زاهدی خطاب به دکتر مصدق

این اعلامیه صبح امروز از طرف آقای نخست‌وزیر صادر شده است چون از طرف ذات شاهانه دستور اکید برای حفظ جان جناب آقای دکتر مصدق صادر شده است.

مقتضی است خودشان را در ظرف ۲۴ ساعت به اداره کل شهرتانی یا فرمانداری نظامی معرفی نمایند و بر حسب اداره مله کانه تا وقتی که تکلیف ایشان از طرف ملت معلوم نشده باشد کاندلا در حفظ جان ایشان جدیت به‌عمل خواهد آمد.

نخست‌وزیر– سرلشکر زاهدی

روزنامه کیهان – پنجشنبه ۲۹ مرداد ۱۳۳۲

شعبان و دادو

خانه را با جیب ارتش از جا در آوردند و آشوبی مقابل منزل مصدق به پا کردند.
نهم اسفند شعبان جعفری دستگیر و راهی زندان شد و تا ظهر روز کودتا در زندان ماند.او وقتی چند ماه بعد و در روز بیست و هشتم مرداد به خیابان‌های تهران بازگشت، مسئولیت سنگین تری به دوش اش گذاشته شده بود: «هدایت جریان کودتا در خیابان‌های تهران» او به همراه دار و دسته خود و با کمک بعضی دو هزار تومانی که به‌عنوان دستخوش این قداره کشی از «دستگاه» دریافت کرده بود، راهی لاهیجان شد تا آب‌ها از آسیاب بیفتد. در فاصله کوتاهی مردم لاهیجان از اوباشگری شعبان و خانواده همسرش به تنگ آمدند و بارها در شهرتانی علیه او شکایت تنظیم کردند. «شعبان جعفری» اما پشتش گرم‌تر از این حرف‌ها بود.

نام او که در محله درخونگاه به «شعبون بی‌مخ» معروف بود تا سال‌ها به‌عنوان قداره کش حکومتی در اتفاقات مختلف ثبت شده است. سال ۱۳۲۸ در انتخابات مجلس شانزدهم، مأمور بسود که برای حضور در انتخابات تبلیغ کند و مردم را به زور سوار اتوبوس کند و پای صندوق رأی بیاورد. در غائله‌ای هم که در اسفند ۱۳۳۱ به پا شد، روایات مختلفی از حضور او نقل شده است. شعبان آن روز به همراه دار و دسته‌اش با زور و ارباب‌بازار تهران را تعطیل کردند و بعد تجمعی در مقابل کاخ مرمر داشتند و علیه مصدق شعار دادند. بعد هم راهی خانه او شدند و در

بودند و معاون ستاد ارتش را که برای سرکشی به باغشاه رفته بود در همان جا توقیف نمودند. وزیر خارجه و وزیر راه و مهندس زیر کزاده را از توقیفگاه سعدآباد بوسیله چهار کامیون مسلح به شهر آورده و ستاد ارتش به تصور اینکه همکاریش قبلاً آنجا را اشغال کرده‌اند بردند ولی چون در آنجا وضع را مساعد ندیدند آنان را مجدداً به سعدآباد بردند و در توقیفگاه گارد شاهنشاهی تا ساعت پنج صبح نگاهداشتند.

دراین ساعت که نقشه کودتا بلاثر شده بود تیمسار سرتیپ [عطاءالله] ایاتی معاون ستاد ارتش که از توقیف باغشاه‌ها بی یافته بود به سعد آباد رفته آقایان را به منازل‌شان برگردانید. مأمورین انتظامی از این ساعت ابتکار عملیات را به‌دست گرفتند و تا کتون چند نفر از توطئه کنندگان را دستگیر کرده‌اند. جریان این واقعه به‌طور تفصیل بعداً به استحضار ملت ایران خواهد رسید. در ساعت ۱۱ صبح امروز مجدداً این اعلامیه را رادیو تهران پخش شد و در ساعت ۱۲ نیز بار دیگر تکرار گردید.

روزنامه اطلاعات – یکشنبه ۲۵ مرداد ۱۳۳۲

۷ مرداد

«آلن دالس» وزیر خارجه امریکا از آزادی عمل حزب توده در ایران نگرانی کرد.

۵ مرداد

محمد مصدق نخست‌وزیر در یک پیام رادیویی از مردم خواست با شرکت در یک همه پرسی (رفراندوم) میان مجلس و دولت وی یکی را انتخاب کنند. «آیت‌الله سید ابوالقاسم کاشانی» این همه پرسی را «خانه برانداز» خواند و آن را تحریم کرد.

۲۷ تیر

پنجاه و سه نفر از کارکنان سفارت امریکا در اصل ۴ ترومن، تهران را ترک کردند. یک مقام سفارت، این اقدام را عادی خواند.

۱۱ تیر

وزیر خارجه و نخست‌وزیر انگلیس طرح برنامه‌ریزی شده کودتا علیه دولت مصدق را که توسط مسئولان دستگاه‌های امنیتی امریکا و انگلیس در اختیارشان قرار گرفته بود، امضا کردند.

۱۰ تیر

۲۷ نفر از نمایندگان عضو فراکسیون نهضت ملی نفت استعفا کردند تا مجلس از اکثریت بیفتد و مخالفین نهضت نتوانند لواایح موردنظر خود را در مجلس به تصویب برسانند.

۴ مرداد

ژنرال «شوارتسکف» امریکایی که از او به‌عنوان یکی از طراحان کودتای ۲۸مرداد ایران یاد می‌شود وارد تهران شد.

۸ فروردین

انگلیس و امریکا مذاکره با دولت «محمد مصدق» را متوقف کردند. روزنامه کیهان در شماره امروز خود نوشت: «در اسفند سال گذشته، نمایندگان امریکا و انگلیس به این نتیجه رسیدند که چون مصدق اصرار دارد نظر خود را بر کرسی بنشاند و این امر مورد قبول امریکا و انگلیس نمی‌باشد، ادامه مذاکره با دولت وی بی‌حاصل است.»

روز شمار

گردآوری:محمدگرشاسبی

۱۳۳۲

1953

